

AKI ELADTA A FELESÉGÉT

- színdarab három felvonásban –

Eduard Vilde regénye nyomán írta: LÁSZLÓ TIBOR

Megjegyzés: Eduard Vilde észt író (1865-1933)
A regény első megjelenése 1916-ban.
A felhasznált fordítás: Európa 1967
Kálmán Béla

SZEREPLŐK:

ULRICH VON KREMER - földesúr

TONU PRILLUP - béres

MARI - Tonu felesége

GÖTZ VON KREMER - Ulrich bátyja

FILLEMINE - házvezetőnő

JUHAN - kovács segéd

TUKS ANTS - béres

JUKU - Prillup fia

ANNI - Prillup lánya

I. felvonás

Játszódik Ulrich von Kremer földesúr házában nappalijában, mely részben dolgozó-szobaként van berendezve. A bútorzat inkább szegénységről árulkodik, mint gazdagságról. Rangos bútorok, kopott huzattal. Barokk keretes tükör, íróasztal, bőr kárpitozású szék, stb. Háttul egy magas, több osztatú ablak, oldalt bejárati ajtó. Kremer úr 50 év körüli agglegény, alacsony, köpcös, őszülő pofaszakállas.

1. kép

Amikor a függöny vagy a fény felmegy, Mari mossa a nappali ablakát. Az ablak elé asztalt toltak, rajta egy szék, azon áll Mari, aki 30 év körüli kerek húsú, szemrevaló fiatalasszony. Mozgása, beszéde lassú, végtelen nyugalmat áraszt. Munka közben dúdol, nem veszi észre a belépő Kremert.

Kremer megáll a tükör előtt, mint aki megszokta, hogy magával beszélgessen.

Kremer - Látod, Ulrich, minden sétának ez a vége. Körülnézni sem mersz, mert pusztul a major. Akibe belebotlasz, az pénzt kér. Mert beázik a tető, szétesik a hordó, szakad a lószerszám. Mindig ez van. Kell a séta a beteg szívbillentyűmnek. Jó. De a gond, a panasz nem árt ennek a gyenge ketyegőnek? Erre mit mondasz?

Kremer az íróasztal felé indul, meglátja, hogy mossák az ablakot. Tanácstalanul topog, hogy kimenjen-e, míg nem végeznek a takarítással. Aztán közelebb megy, és nézi a lányt. Sunyin a szoknyája alá kukucskál, majd eloldalog onnan, vissza a tükörhöz.

Kremer - Ez ki lehet?

Komótosan jön – megy, szivart vesz elő a dobozból, levágja a végét, gyufát keres, rágyújt, közben a tekintete egyre visszajár a látványhoz: Mari munka ritmusára járó farához.

Kremer - A szobámban dolgozik, és azt sem tudom, ki... Nem csúnya.

Egészen közel megy, és hangosan fölszól.

Kremer - Idevalósi vagy?

Mari keze megáll, és lassan odafordul.

Mari - Megijesztett.

Kremer - Hogy hívnak, és honnan kerülsz ide?

Mari nem válaszol.

Kremer - Mért nem válaszolsz?
Mari - Nem akarok.
Kremer - Vagy úgy. Nem akarsz.... Miért nem?
Mari - Csak.

Kremer tanácstalanul toporog, aztán tréfálkozni próbál.

Kremer - Aztán ha most onnan leesel, és nyakadat töröd, akkor kinek vigyek hírt?

Mari nagyot nevet. Kremer örül neki, de nem érti.

Kremer - Mit nevensz?
Mari - Ha én innen leesek, akkor alighanem az úr nyakát fogom kitörni, hisz folyton alattam téblábol.

Fillemine szakácsnő és amolyan házvezetőnő a Kremer háznál. Ő lép be, és kiált fel.

Fillemine - Jaj! Asz úr már físzajött, és Mari még nincs kész asz aplakkokkal! Petik montam neki, hoty própájjon sietni, te eszek mint olyan lassúak itt. Olyan natyon lassúak.

Kremer - Mari?
Fillemine - Csak mert a Csortásné tyerekátyban fekszik, aszért híftam. Ütyesnek láccott amúty.

Közben Mari lekászálódott, Fillemine-nel ketten helyére emelik az asztalt. Fillemine kimegy, Mari még letörli az ablakdeszkát, feltörli az ablak előtt a padlót.

Kremer - Akkor hát melyik portáról való vagy, Mari?
Mari - Hát csak a Prillupéktól.
Kremer - Prillupéktól? Akkor Tonunak most két felesége van?
Mari - Ugyan már! A néném négy hete meghalt.
Kremer - Csakugyan. A Prillup asszonya meghalt. Szóval a nénéd volt. Micsoda ember ez a Prillup?! Négy hete, hogy eltemette a feleségét, és újra megnősült.
Mari - Ha egyszer nem tud meglenni anélkül. Meg ott a két gyerek is. Kell melléjük valaki.
Kremer - No, aztán jó-e hozzád?
Mari - Kicsoda?
Kremer - Hát a Prillup.
Mari - Rossz ő valakihez is?

Kremer bólint. Egy kis cukorka tartóból savanyú-cukorral kínálja Marit. A lány nevetve mutatja, hogy már van a szájában, majd fogja a vödröt, és kimegy. Kremer szájátva bámul utána.
A színpad hirtelen elsötétül.

2. kép

Amikor a fény fölmeleg, Ulrich von Kremer egy fotelbe süppedve ábrándozik, mellette egy zenedoboz az asztalon, ebből fémesen cincogó muzsika szól. Götz, Ulrich testvére ront a szobába.

- Götz - Ulrich! Mi van veled?
Kremer - Velem?
Götz - Te zenét hallgatsz. Ezek szerint vagy beteg lettél, vagy szerelmes. Illetve semmi vagy – vagy. Nálad ez a kettő egy és ugyanaz.
Kremer - Csak gondolkoztam.
Götz - Mondom én. Már ez sem egészséges dolog.
Kremer - Azért jöttél, hogy rajtam köszöröld a nyelved?
Götz - Azért jöttem, mert szombat van, és várnak minket szeretett nővéreink Sargverében.
Kremer - Menj nélkülem! Semmi kedvem a vén pingvinekhez.
Götz - Egyedül nem megyek. Akkor gyere be hozzám a városba. Csapunk egy görbe estét.
Kremer - Nem. Most inkább nem.
Götz - Szóval? Hogy hívják?
Kremer - Mari.
Götz - Persze. Cselédlány.
Kremer - Rosszabb. Az egyik béres felesége.
Götz - Fantasztikus ez a te vonzódásod az alsóbb rétegek alsó fele iránt.
Kremer - Mi a fantasztikus? Volt nekem úri kisasszony szerelmem is, három.
Götz - Nem is vetted el egyiket sem.
Kremer - Nem hát. Te igen?
Götz - Az én igazi szerelmem mindig is a kártya volt. És nőügyekben sosem nyavajogtam.
Kremer - De ha egyszer olyan bonyolult. „Bő szoknya és hosszú haj – veszélyt rejt, és jön a baj!”
Götz - Mi ebben a bonyolult? A szépségedért nem fog szeretni senki, feleséggül nem veszed, a többi már tiszta üzlet.
Kremer - Csábítsam el ajándékokkal?
Götz - No, nem. És a becsület? Der Anstand, der höhere Anstand! A szegény zsellér feleségét elcsábítani a férj háta mögött – ez nem illik. Így csinálják egyesek, de mi nem vagyunk olyanok. Nem, Ulrich, úgy kell viselkedned, mint egy tisztességes embernek. Mint egy gavallér a zsellérral szemben. Fizetsz, és nem utána, hanem előre.
Kremer - Hogy te milyen világosan látod ezeket a dolgokat, Götz! Így attól sem kell tartanom, hogy kitudódik, és Tonu Prillup nekem támad, vagy rám gyújtja a házat.
Götz - Úgy van. Egyszerűen meg kell egyezned ezzel a Prilluppal.

Kremer fölpattan, kiszól az ajtón.

- Kremer - Fillemine!

Fillemine bejön.

Fillemine - Híftott asz úr.
Kremer - Nem tudod, merre dolgozik Tonu Prillup?
Fillemine - De tutok. Zsákol itt asz utfaron.
Kremer - Küldd be!
Fillemine - Metyek.

Fillemine kimegy.

Kremer - Most beszélek vele, amíg te is itt vagy, és segítesz.
Götz - Ha ragaszkodsz hozzá... Egyébként csak annyit mondok: az érdekek egyensúlyában van a béke biztosítéka. És főleg, Ulrich: ne légy kicsinyes, ne alkudozz! Nem vagy gazdag, de hozzájuk képest szegény sem. Hát nem lehetsz fukar. És kérlek, Ulrich: Ülj már le, vagy állj meg legalább. Úgy rohangálsz itt körbe – körbe, mint aki a világból akar kifutni.

Kopogás, majd belép Tonu Prillup, 50 év körüli erős fizikumú, borostás képű férfi, sapkáját kezében gyűri, megáll a küszöbön.

Prillup - Jónapot adjon az Isten!
Kremer - Ha már itt vagy, gondoltam, beszélünk kéne valamiről. Gyere be!
Prillup - Igen, uram.
Kremer - No, miről is akartam ... Hát szóval ... A feles széna dolgában beszéltél már Reemettel?
Prillup - Beszéltem.
Kremer - No, és honnan ígérte neked?
Prillup - Hát a lápról. Honnan ígérte volna?
Kremer - Persze.

Hosszú kínos csönd.

Götz - Ez így nem fog menni. Majd én....
Kremer - Nem te. Te nem. Azt hiszem, neked indulnod kell, várnak Sargverében

Kituszkolja a testvérét, aztán megkönnyebbülten leroskad egy székre, mint aki jól végezte dolgát, mint ha Prillup ott se lenne.

Prillup - Akkor én....
Kremer - Ja, igen. Idehallgass Tonu! Kiirthatnál a birtok környékén minden borbolya bokrot. Most hallottam, hogy az nagyon káros a gabonára. Attól kapja el a kalászos a ragyát. Persze nem kell most rögtön kivágni. Majd .
Ősszel.

Sötét.

3. kép

Mikor a fény fölmege, a színen csak Kremer. Az íróasztalnál könyvel. Kopognak, majd Mari jön be, karján füles kosár. Kremer föláll, elé megy.

Mari - Küldtek az úrnak tojást, de a konyhában egy lélek sincs, az ajtó be van zárva.

Kremer - Igen? Nagyszerű. Illetve nem baj.... Akkor most hogyan is...?

Mari - Talán az úr maga is átveszi. Nekem nincs időm várni, a templomos falu boltjába kell mennem.

Kremer elveszi a kosarat, tétován maga előtt tartja, oda sem néz, a lányon jár a tekintete. Mari elneveti magát.

Mari - Vissza szeretném kapni a kosarat.

Kremer - Vissza ... igen ... nos, akkor kirakjuk ide.

Kremer elkezdi kirakni a tojásokat. Egyet elejt, széttörök a lába előtt a padlón. Mari elveszi tőle a kosarat.

Mari - Engedje, majd én... Két tucat... a töröttel együtt.

Kremer - Hát ezzel mit csináljunk?

Mari - Feltörölhetem, ha ...

Kremer - Nem, nem, csak úgy mondtam. Majd Fillemine eltakarítja.

Mari - Nem ájul el, ha meglátja?

Kremer - Majd fölélesztem.

Mari nevetve indul kifelé.

Mari - Képzelem, hogyan.

Kremer - Mari! Mondd meg Tonunak, hogy holnap este keressen meg az irodában! Nem. Mondd meg, hogy már ma este jöjjön!

Sötét.

4. kép

Mikor a fény fölmegegy, a szín közepén Tonu Prillup topog, fesheng, Kremer az ablaknál áll, és kifelé bámul, vagy inkább csak mereng. Hosszú csönd.

Prillup - Tudom én, mi bántja az urat, ha nem is mondja. Az a kis adósság. Nem felejtettem ám el, hogy is gondolja. Csak hát a nincsből nem adhatok. De majd ledolgozom a nyáron az úrnak.

Kremer - Jól van már, jól. Szót se többet erről. Ilyen a szegénység. Mindannyiunknak kevesebb van a szükségesnél.... Talán csak a Kuru Jaan kivétel. Ő még engem is ki tudna segíteni, ha rászorulnék.

Prillup - Dicsekszik is eleget.

Kremer ott hagyja az ablakot, Prillup körül kering.

Kremer - Tegye, nem hazudik. Béres volt, mint te. Szegény, dolgozó, igyekvő fajta. Szerződéssel rábíztam a tejgazdálkodást. Hamar belejött. Kitanulta a vaj meg a tejszín fortélyát, és nem telt bele egy év, már saját kocsin hordta a piacra. Kincsesbánya az a tejeskamra, ha jó kézben van.

- Prillup - Úgy lehet, de az ő bányája, nem rám tartozik.
 Kremer - Azért látni kell, tudni kell, mert példaként szolgálhat. Azt én sem gondolom, hogy írgyelünk kellene Kuru Jaant. Vagy ha igen, hát mindenkinek lehetne írgyelni, kit ezért, kit azért.
- Prillup - Még engem is?
 Kremer - No, látod! De mennyire!
 Prillup - Engem ugyan mért?
 Kremer - Mert senkinek nincs a majorban vagy környékén ilyen szemrevaló fiatal felesége.
- Prillup - Ezt most mér mondja az úr?
 Kremer - Mért mondom? Mert így van. De hagyjuk most a Marit. Kuru Jaanról beszéltünk. Amit munkával megkeresett, azért senki ne írgyelje. De a lehetőségért már lehet. Hogy ő megpróbálhatta, más nem. Ha a véletlen úgy hozta volna, hogy veled kötöm meg a szerződést, akkor te gazdagsz meg rajta.
- Prillup - Meglehet. Én sem vagyok alábbvaló Kuru Jaannál. Azért én mégis azt mondom, szófia beszéd ez. Attól még Kuru a tejesgazda, én meg csak zsellér.
- Kremer - A dolog nem ilyen egyszerű. Mert hogy Kuru Jaan úgy megszédte magát, hogy még legfeljebb egy – két év, és elmegy. Saját birtokot akar vásárolni, és megteheti, akár ma is. Már most én pedig azt tehetem, ha akarom, hogy nem újítom meg a szerződést, hanem másra bízom a tejeskamrát.
- Prillup - Másra?
 Kremer - Mért ne? Akár veled is megköthetném a tejbérleti szerződést, csakhogy
 Prillup - Csakhogy?

Kremer nem állja Prillup tekintetét, a tükörhöz megy, és színlelt nyugalommal kefélteti a haját. Háttal van Prillupnak, csak a tükörből les vissza rá.

- Kremer - Csakhogy mindennek ára van. Ezt nevezik üzletnek. Na nem pénz, az úgyszincs. Viszont ott van a Mari. Ha néha eljönne hozzám, és a kedvemre volna ... Nem járok társaságba, nem járok vadászni, se barátom, se kutyám. Nem kellene azt tudni senkinek. Beküldöd a vonattal a városba, hogy hozzon ezt – azt. Aztán a városban találkozna velem. Engem is boldoggá tenne, és te is megcsinálhatnád a szerencsédet.

Hosszú feszült csönd után hangosan, kiáltásszerűen nevet föl Prillup. Kremer rémülten fordul oda.

- Prillup - Tréfál az úr? Remélem, hogy tréfál.
 Kremer - Ne mondj most semmit! Menj haza, gondold meg, beszéljétek meg! Aztán majd gyere el, és mondj igent vagy nemet! Akkor beszélünk a tejbérletről is.
- Prillup - Az úrnak talán mindent szabad? ... Biz' Isten elmondom a kocsmában mindenkinek.
 Kremer - Nem fogod elmondani.

Sötét.

II. felvonás

Játszódik Tonu Prillup kicsiny zsellérházában, amelyben tűzhely van, falra aggatott konyhai eszközökkel, kecskelábas asztal paddal, és egy kisebb hálókamra az ágygal, az ablak mellett vizes vödör és egy zsámolyon lavór. Ajtó nyílik az udvar felé. Az épület durván ácsolt boronafalás házikó kis ablakokkal, alacsony, fagerendás menyezettel. Nyár van.

1. kép

Mikor a fény felmegy, reggel van. Prillup még alszik, Mari mellette kuporog felhúzott térdekkel, hátát a falnak támasztva. Prillup felső teste meztelen, Mari ujjá Tonu szőrös mellén matat. Elmosolyodik, a polcról gyufát vesz le, meggyújtja, Tonu melle felé közelíti, aztán az utolsó pillanatban elfújja. Ekkor ébred Tonu.

- Prillup - Mi az? Mi van?
Mari - Meg akartalak gyújtani.
Prillup - Meggyújtani engem? Mért?
Mari - Olyan szőrös vagy.
Prillup - Csak most vetted észre?
Mari - Most.
Prillup - Hová tetted eddig a szemed?
Mari - Nem tudom. Nem használtam.
Prillup - Hát gyújts meg!
Mari - Most már nem érdekes.
Prillup - Hát szőrös vagyok. Boldogult anyám mindig azt mondta: „Tonu, belőled gazdag ember lesz. A mi rokonságunkban egyetlen szőrös sincs, ezért vagyunk szegények. De belőled gazdag ember lesz.”
Mari - Mégse lett.
Prillup - Eddig nem. Apám azt mondta rá: „Asszonyi locsogás. Mi nem olyan emberek vagyunk, akik szerezhetnének. Tonuból is hiányzik valami, ami ahhoz kell, hogy mástól el tudna venni valamit is. Jobb, ha nem ábrándozik. Hering meg kenyér, egy pipa dohány és egy korty pálinka, ennyi mindig megvolt a Prillupoknak. Ennyi meglesz neked is.”
Mari - És te melyiknek hittél?
Prillup - Végül is mindkettőnek igaza lehet.
Mari - Mindkettőnek aligha.
Prillup - Tudod, Mari, néha arra gondol az ember, hogy meghúzza a nadrágszíjat, félrecsapja a sapkáját, és elindul világgá szerencsét próbálni.
Mari - Aztán mégis marad, ahol volt.

Mari levette a polcról Tonu dohányos zacskóját, pipáját megtömi. Később Tonu is odanyúl, keresi.

- Prillup - Innen is ki lehetne szabadulni, senki se tiltja. Például az öreg Siimu Jüri odaát a folyón túlról. Nem volt már fiatal, amikor elhatározta, hogy gyümölcsel házal. Azóta tucatnyi kertet bérel, és a városban nyitott üzletet.

Mari - Csak nem irigyled?
Prillup - Már hogy irigyelném? Csak mondom neked, hogy anyámnak is igaza lehet, hisz magától is jöhet valami, ha úgy van elrendelve...
Mari - Hogy a sült galamb a szádba röpül.
Prillup - Itt van például Kuru Jaan. Rövidesen birtokot vásárol. Hol a pipám?

Megtalálja a nő szájában. Mari meggyújtja, pöfékel.

Prillup - Mi a csuda!? Mért akarod megkeseríteni a szád ízét?
Mari - Megpróbálok, milyen. Mindjárt megkapod.
Prillup - Szóval a Kuru Jaan. Kezdetben bocskorban járt a piacra is, most meg vikszos csizma van a lábán, és kocsin jár. Zsellérsorból indult, kilenc évig volt tejesgazda, és most földbirtokos lesz belőle.
Mari - Ahogy az mondani tudja: "Nekem aztán van pénzem."
Prillup - Nincs igaza? Nem beszél a levegőbe, oka van rá. Hogy dicsekszik? Próbáld befogni a tyúk csőrét, ha megtojt, és kotkodácsol. Itt mindenki Kuru Jaan szeretne lenni, és a kocsmában, meg a templom kapuban kotkodácsolni.

Mari az ablakon keresztül észrevesz valamit, fölugrik.

Mari - A két gyerek fölkel, az udvaron locspocsol. Megyek én is.

Mari kiszalad.

Prillup - Három gyerekem van, nem kettő. De hát jól van ez így, nagyon jól.

Sötét.

2. kép

Mikor a fény fölmeleg, Mari krumplit hámoz. Tonu kifelé indul, de megáll az ajtóban, visszafordul, és szinte mellékesen megjegyzi:

Prillup - Nem is mondtam még: Múlt hét péntekjén hívatott az öreg úr. Tudod, mikor veled üzent. Esküszöm, fura história! Összehordott mindent, hogy ő magányos ember, nem jár társaságba... és mi volna akkor, ha te... és elvenné Jaantól a tejbérletet, és nekünk adná.

Mari - Ha én ...?

Prillup - Szerződést kínál, ha te vele... hogy megcsinálhassuk a szerencsénket.

Mari kezében megáll a kés, hosszan, szótlanul néz Tonu szemébe, aztán nyugodtan mondja:

Mari - Össze kéne pántolnod a nagy sajtárt mielőtt szétesik.

Prillup - Meghülyült. Magad is látod, meghülyült. Hát érdemes egy vén hülye miatt megharagudni?

Mari nem válaszol, dolgozik.

Prillup - Azt is rögtön mondtam, hogy hát „az úrnak tán mindent szabad?”... Piszok alak az ilyen.

Csend.

Prillup - Persze, ha akarom: tréfa, ha akarom: nem. Ahogy nekünk a kedvünk tartja... Mert hát másképpen is föl lehet fogni. Ha nem, akkor nem, és ha igen, akkor igen. Persze néhány dolgot meg kell beszélni, ha már így történt, és nem másképp. Mindenképpen érdemes meghányi – vetni.

Mari belemarkol a tálba, és egy marék krumplihéjat vág Tonu arcába. Sötét.

3. kép

Amikor a fény fölmege, az asztalnál a két gyerek és Mari körülül egy tál szappanos vizet, és szalmaszálakkal nagy viháncolva fűjják a szappanbuborékokat. A gyerekek 6-8 év körüliek. Tonu megáll mögöttük, Marit nézi.

Prillup - A játék. Az való neked, nem a munka.

Mari - Az bizony meglehet.

Prillup - Vannak asszonyok, akik csak kedvtelésüknek élnek. De Isten azt sem adja ingyen.

Mari - Annak ingyen van, aki beleszületik.

Prillup - Van akinek szerencséje van, és van aki maga ragadja üstökön a szerencsét.

Mari - Te tudod.

Prillup - Kuru Jaan felesége akkor megy be a városba korzózni meg kirakatot bámulni, amikor kedve szottyán.

Mari - Akkor most sajnáljam, hogy nem Kuru Jaan felesége lettem?

Prillup - Tudod, hogy nem így értettem. Van akit úrnak teremt az Isten, van akit parasztnak. A formádról, a testedről látni, hogy téged nem parasztnak szánt az Isten. És ez nem a te hibád.

Mari - Jól van, akkor ezentúl csak a lábamat lógatom naphosszat, különben vétkezem Isten akarata ellen.

Prillup - Hát persze. Feltéve, hogy észreveszed Isten ujját.

Mari - Szép kis ujj az, ha még egy öreget a nyakamba szóz!... No, mára elég lesz, porontyok. Gyertek szépen!

Mari kivezeti a két gyereket.

Prillup - A megboldogult Leenu, ő tudná, mit kell tennie. Értelmes és lelkiismeretes asszony volt. Őt ugyan nem kívánta meg senki. Mari, Mari! Ha csak egy kicsit okosabb lennél! Vagy egy kicsit butább.

Sötét.

4. kép

Amikor a fény fölmeleg, a szin üres. A külső ajtó nyílik, kintről Kremer úr jön, nyomában Prillup, helyet kínálja Kremert.

- Prillup - Kerüljön beljebb az úr, ha nem restelli. Foglaljon helyet, ha már megtisztelte a házamat.
- Kremer - Ha már te, Prillup, a képedet sem dugod oda hozzám. Úgy kerülöd az udvaromat, mintha ragály lenne ott.
- Prillup - Nem volt mondanivalóm az úrnak.
- Kremer - Hát nem akarsz tejesgazda lenni?
- Prillup - Végül is szeretnék, de vajon az úr komolyan gondolja-e még?
- Kremer - Micsoda beszéd ez? Szóltam én egyszer is össze – vissza?
- Prillup - Azt nem, csak hát van itt bőven mit megfontolni.
- Kremer - Én megfontoltam, most rajtad a sor.
- Prillup - Csakhogy enyém-e itt az utolsó szó?
- Kremer - Talán Mari nem akarja?
- Prillup - Valahogy úgy.
- Kremer - Mitől fél? Hogy hírbe kerül?
- Prillup - Attól is ... Attól is persze ...
- Kremer - És még mitől?

Tonu nem válaszol, vállát vonja csak meg. Kremer föl pattan.

- Kremer - Hallod-e, Prillup, te hazudsz nekem. Tudom, hogy Mari benne lenne, csak te nem.
- Prillup - Mit tud az úr?
- Kremer - Tudom, hogy a Mari nem buta. Mari szeretne jól élni, és tudna is jól élni, mert olyan fajta, de te féltékeny vagy.
- Prillup - Az is lehet ... az is lehet, hogy én nehezen engedném, de ... Mari nem beszédes fajta, ha meg erre terelem a szót, megnémul, vagy meg se hallja.
- Kremer - Úgy. Te aztán nagy okos vagy! Az asszony mondja, hogy „akarom”, mikor látja, hogy a szíved mélyén ellene vagy? Na, te aztán nagy okos vagy!

Kremer kifelé indul, vagy inkább úgy tesz, mintha menne.

- Kremer - Mindenki a maga sorsának kovácsa. Kellett nekem szóbaállni egy i-lyennel.
- Prillup - Uram! Ne vegye rossz néven, de ... Részünkről még semmilyen döntés nem született. A dolog még nem forrta ki magát, és az úr adhatna egy kis időt, hogy meghányjuk – vessük.... hogy megbeszéljük.
- Kremer - Hogy én nem adtam gondolkodási időt, Prillup?
- Prillup - Nem úgy mondom. Az úr türelmes volt, de mindennek megvan a maga kulcsa.
- Kremer - Miféle kulcsa?
- Prillup - Ami nyitja. Tán még az akarat sem hiányozna, ha az úr, hogy is mondjam, fiatal volna. Ha meg egy öreg már úgyis él a nyakán ...
- Kremer - Ezt mondta?

- Prillup - Meg ne bántódjék az úr, hiszen ez amolyan éretlen gyerekbeszéd, majd
benő a feje lágya.
- Kremer - Na, arra várhatok.
- Prillup - Az én Marim ...
- Kremer - Hagyjuk. Ha akarsz valamit, megtalálsz. Ha meg fogytán vagy az ér-
veknek, egyik este küldd fel hozzám egy szóra! Aztán meglátjuk ...

Sötét.

5. kép

Mikor a fény fölmege, Mari van a színen, könyvet olvas. Prillup érke-
zik.

- Prillup - Hol vannak a gyerekek?
- Mari - Biztos a szomszédban.
- Prillup - Összevesztetek?
- Mari - Nem, csak olvasni akartam. Értük menjek?
- Prillup - Várj! Amiről beszéltünk a minap, félbemaradt.

Mari nem néz föl a könyvből.

- Mari - Miről beszéltünk?
- Prillup - Nem emlékszel? Annyira oda voltál a városért. Ha a tevgazdasággal egy-
szer már annyira lennék, beköltözhetnék a városba. Hát igen, gondol-
koztam a dolgon... Először ellene voltam, mert úgy hozzátartozom a
röghöz. De ha megfontolja az ember, hát a város is lehet jó. Nem kell az
állatokkal vesződni, az időjárásért aggódni ... Te meg kedved lenéd
benne. Na, mit szólsz hozzá?
- Mari - Akkor béreld ki a tevgazdaságot, ha Jaan birtokot vásárol!
- Prillup - Ne tréfálg! Hogy adnák oda nekünk akkor, ha most nemet mondunk?
Az úr már most is haragszik, hogy várnia kell, meg alkudoznia ... El-
szánhatnád magad végre, és pontot tehetnél az ügyre.
- Mari - Pont lesz a végén, ha elhallgatsz.
- Prillup - Akkor ... szóval nem akard?
- Mari - Nem akarom.

Csönd.

- Prillup - De már megigérted ... azt mondtad, hogy ...
- Mari - Hogy szívesebben laknék a városban, ha tehetném.
- Prillup - De hát úgy megtehetnéd.

Megzörgetik a bejárati ajtót, Fillemine jön be.

- Fillemine - Szafarok faty nem szafarok, üszenetet hoztam. Kremer úr kéreti a Ma-
rit, hoty holnap rekkal jöjjön, asztán sikálja föl asz úrihász patlóját.
- Mari - Nem megyek. Hívja a Csordásné, ez mindig is az ő dolga volt.
- Fillemine - Micsota frech fehérnég, micsota frech! Én mekmonthatok, te hoty asz
úr mit fok montani ...

Megvonja a vállát, sarkonfordul, kimegy.

Prillup - Te jószágos Isten! Hát nem veszed észre, hogy téged akar, hogy nem kér, hanem követel? Kívánhatna mást is, a világ tele van asszonyokkal és lányokkal, de ő téged akar, csak téged. Nem tudod magadat megbecsülni? Nem látod, kicsoda ő, és ki vagy te?

Mari nem hagyja magát kizökkenteni a nyugalmából, csak fölneéz a könyvből.

Mari - Nem látom. Én nem látom? Éppen én vagyok az, aki magamat becsülöm. Csak én.

Tonu Mari könyvét a szoba sarkába hajítja, Marit megmarkolja, és durván fölrántja ültéből.

Prillup - Vitatkozni azt tudsz. Bezzeg dolgozni... A házban minden szanaszét, a tej maradéka megposhad, a tyúk ki tudja, hová tojik, a söröskanna megpenészedik. Se nekem, se a gyerekeknek nincs egy tiszta ingünk, amit fölvehetnénk. Üres gyomorral megjövök a munkából számtalanszor, és ahelyett, hogy asztalhoz ülnék, mehetek keresni az asszonyt, aki éppen hintázik a gyerekekkel, vagy kavicsokat dobál a patakba. Az udvaron a szeméttől járni sem lehet, a tehén nem látszik ki a ganéból. De nehogy azt hidd, hogy ... Mert az én türelmemnek is vége van egyszer, ahogy a leghosszabb kötélnek is. Akkor pedig könnyen megtörténhet, hogy az a kötélvég suhogni kezd, kegyetlenül kezd suhogni. Nem hiszed? Bizonyítsam be?

Mari - Nem szükséges. Menj, és hozd el a tejszerződést a kastélyból!

Prillup sokáig nem szólal meg, akkor pedig egészen más hangon, ellágyulva.

Prillup - Hozzam el? Ugye nem járatod velem a bolondját? Akkor hát te ... te mégis ...

Mari - Menj csak, menj!

Prillup - Azt tudod, hogy én ... hogyha te vállalod ...

Mari - Menj már, Tonu, nehogy még meg is köszönd!

Sötét.

III. felvonás

Játszódik a tejesgazda házában, amelyben most már Prillupék laknak. Jellegében hasonló az előző felvonás díszletéhez, de tágasabb, bútorozottabb, egyszerű, de nem a szegénységről árulkodik. Tél van.

1. kép

Mikor a fény fölmeleg, a két gyerek az asztalnál ül. A kisebbik rajzolgat valamit, a nagyobbik előtt könyv. Mari öltözködik. Lábán csizma, rövid

szőrme bekecsbe bújik, haját tükörben megigazítja, fejére nagy, meleg kendőt terít. Közben Tonu a sarokban ül, és szájharmonikázik. Nem játszik kivehető dallamot, néhány hangot ismételtet hosszan, elnyújtva. Valósággal sír a kezében a kis hangszer. Tonu és Mari egyszer sem néz egymásra. Mari köszönés nélkül kimegy. Tonu tovább nyekereg a harmonikán, mígnem az egyik gyerek odamegy hozzá.

Anni - Ne játssz tovább, mert belehalok!
Prillup - Jól van, no, most valami másba kezdünk.
Juku - Hova ment Mari?
Prillup - Mari? Vendégségbe ment. Igen gyerekek, most valami vicces dologba kezdünk, valami játékba.
Juku - Hova ment Mari vendégségbe?
Prillup - Anyátok? Anyátok Tiitsuékhoz ment. Na, mit akartok játszani?
Juku - Mért ment Mari ilyenkor Tiitsuékhoz?
Prillup - Akkor most állathangokat fogunk utánozni. És ki kell találni. Sorban, és nem lehet ismételni. Te kezded ... Vagy kezdted te?

Nincs válasz, csendben ülnek.

Prillup - Na! Most mi van?
Juku - Marival jobb lenne.

Sötét.

2. kép

Mikor a fény fölmege, a szín üres. Tonu érkezik haza a piacról, nyomában Mari is bejön, kezében egy literes forma kis kanna tej. Tonu beszéd közben az egyik fiókból egy bádogdobozt vesz elő és abba rakja az aznapi bevételt. Tonu fáradt, Mari vidám.

Mari - Hogy ment a bolt?
Prillup - Ahogy szokott. Rosszul. Másnak két óra alatt elvittek mindenét, én fél napot ácsorogtam, a végén mégis haza hoztam a vaj egy részét. Pedig semmivel sem rosszabb az árúm, udvarias is vagyok a vevőkkel, mégis kerülnek a standomat. Ki érti ezt? És akkor még te is ... Mert nem vigyázol. Az eszed máshol jár. Az egyik tejeskannában eger volt.
Mari - Talán én tettem bele? És kimérted az egeret tej-árban?
Prillup - Vicces. Nagyon vicces kedvedben vagy. Fülíg ér a szád, amióta csak megjöttem.
Mari - Nem rajtad ... Az öreg úr jár az eszemben. Hogy az hogy tudja sajnálni magát! A minap mondja, hogy úgy viszket, szúr a melle. Mondom, hogy mutassa. Kinyitja az ingét, hát egy kullancs. Már egészen dagadtra szívta magát. Várjon, mondom, majd leszedem. Ő meg eltakarja. „Ne, Isten ments? Majd a doktor.” És azon nyomban befogatott, és ment a városba a doktorhoz.
Prillup - Hogy jön ez ide?

Mari - Mert ma reggel meg ahogy a teheneket bámulta, hát a fiatal bika felöklelte. Na, rögtön meg akart halni, pedig csontja se tört. Azt se tudta, papot hívasson vagy orvost.

Fillemine jött be Mari mesélése közben.

Fillemine - No hiszen, nem hal pele. Most ment el asz orfos.. Ety-két nap, és talpra áll asz úr. Te a szekény pikát físzik a mészároshosz. „Firslinek akarom látni” – monta asz úr. Hanem neket, menyecske, szép ajándékot kellene kapnot, hisz nélkület pisztosan keresztet fethetnék asz úrra.

Prillup - Nélküle?

Fillemine - Nem is monta? Mikor a pika felöklelte, mék mek is tiporta folna asz urat, tán a lelket is kiszorította folna pelőle, ha Mari nem üt asz állat tarkójára kettő akkorát a tésahortó rúttal, hoty a pika joppnak látta menekülni. Te már rohanok is, mert csinálni kell porokadásokat asz úrnak. Csak a kicsi tejér ukrottam pe.

Mari kezébe adja a tejeskannát, Fillemine elmegy.

Prillup - Mit vétett neked az az állat? Pont neked kellett megütnöd?

Mari - Mi bajod velem?

Prillup - Kellott neked közbeavatkozni? Tűnj a szemem elől! Mosd el a kannákat, te ringyó!

Sötét.

3. kép

Mikor a fény fölmege, Tonu és Kremer van a színen.

Kremer - Már régen kérdezni akartam: nem találod kedved a tejpgazdaságban? Olyan savanyú képpel mászkálsz, hogy megsavanyodik tőled a tej.

Tonu nem válaszol.

Kremer - Semmi okod a megbánásra, mindenki más ugyanígy tett volna. Jobban tennéd, ha kiböknéd, mi bánt, hisz szót értünk egymással.

Prillup - Disznó voltam.

Kremer - Vagy úgy... Hát mégis... És miért?

Prillup - Nagy disznó voltam.

Kremer - Ugyan, Prillup. Ebben a tökéletlen világban minden dolognak, így minden vásárnak is megvan a maga jó és rossz oldala. Ahol öröm van, ott van szomorúság is. Mért nem tudsz megbékélni?... Játsszod a szerelmest - így utólag?

Prillup - Nem tudom. Én már nem tudom.

Sötét.

4. kép

Mikor a fény fölmege, Mari ünneplő ruhában, bundában, szőrme-sapkában útra készen áll, a két gyerek összebújva puszog. Megnyitkordul a külső ajtó, kinyílik, de nem lép be senki. Viszont nagy sárga narancsok gurulnak be, amiket visongva, lökdösődve szednek össze a gyerekek. Ekkor lép be Prillup, kezében szalaggal átkötött csomag, ajándék Marinak. Prillup erősen ittas. Meglátja az indulásra kész Marit, hozzávágja a csomagot.

Prillup - Le a rongyokkal!
Mari - Te vagy a rongy! Te ... te...
Prillup - Itthon maradsz!

Tonu megragadja Marit, le akarja rángatni róla a bundát, de Mari pofonvágja, és ellöki, majd kifelé indul. Tonu egy székre roskad.

Mari - Szerződés van. Te kötötted, én meg állom.
Prillup - Mari! Mari, ne menj el így!

Tonu és a két gyerek csendben gubbaszt. A nagyobbik gyerek töri meg a csendet.

Juku - Apa!
Prillup - Mi az?
Juku - Mi lesz, ha egyszer nem jön vissza?

Sötét.

5. kép

Mikor a fény fölmege, a szín üres, nyílik a külső ajtó. Juhan, fiatal kovács-segéd és Tuks Ants földműves cipeli be a magatehetetlen Prillupot. Mögöttük jön Mari.

Mari - Biztos, hogy nincs semmi baja?
Juhan - Nincs hát. Csak részeg. Dől belőle a pálinkagőz.
Mari - Oda vigyék be, és tegyék le az ágyra!

Átviszik a hálókamrába, leteszik, majd visszajönnek, és becsukják az ajtót.

Ants - Talán patkoltatni akarhatott, mert a kovácsműhely előtt megállította a kocsit. De leszállni már nem tudott, csak fordult egyet, és lezuhant. Mi meg fölpackoltuk, és ide hajtottunk vele.
Mari - Üljenek le, és igyanak egy kortyot!

Mari poharakat, pálinkát tesz az asztalra, tölt nekik.

Juhan - Hallottad-e már, gazdasszony, hogy Tiitsu szürke kancája tegnap este kettőt csikózott?

Mari - Az semmi. A liivaki asszonynak ma reggel hármas ikrei születtek.

Ants - Ilyen a világ: az egyiknek egy férfitől három születik, a másikat meg kettőtől egy sem.

Juhan nem örül az epés megjegyzésnek, feszengve néz hol Antsra, hol Marira. De Mari úgy tesz, mintha nem is létezne Ants, Juhan elé tolja a poharat.

Mari - Egészségedre.

Juhan - Egészségünkre.... Szép ez a gazdaság. Komoly, nagy porta.

Mari - Van is benne munka elég.

Ants - Kinek az Isten engedelmes asszonyt ad, annak szép gazdaságot is ad.

Ants nagyot nevet saját viccén.

Juhan - Legyen elég, és indulj haza!

Ants - Hát te ...?

Juhan - Még maradok. Segíték a kocsit lepakolni, a lovat ellátni.

Ants köszönésképpen megböki a kalapja szélét, és kimegy.

Juhan - Éles nyelve van ennek az Antsnak, amúgy nem rossz ember. A keserűségtől ilyen, mert neki soha semmi nem sikerült.

Mari - A felesége is meghalt tavasszal.

Juhan - Azért nem kellene mást a nyelvére vennie. Bár mások is beszélnek, ugye tudja?

Mari - Tudom hát.

Juhan - És nem bántja?

Mari - Ez a rendje. Nincs olyan titok, ami ki ne derülne.

Csendben nézik egymást.

Juhan - Mostanában nem járt a kovácműhely felé.

Mari - Nem volt arra dolgom.

Juhan - Addig sem azért jött.

Mari - Igaz. Szeretem nézni ... az izzó vasat. Meg a kezét, ahogy a vasat szelídíti. Ha egy idegen ránéz a kezére, meg sem mondaná, hogy illik bele a nagykalapács. Az ember azt hinné, hogy egy kovács 120 kiló és lapát tenyere van.

Juhan - Azok sem 120 kilónak születtek. Annyi erő már van a kezemben, amennyit a vas kíván, de maradt is benne annyi gyengédség, amennyit egy asszony kíván. Símogatni is tud, nemcsak ütni.

Mari - El is higyjem? Inkább igyon, mint meséljen!

Mari a pálinkás üveggel átmegy az asztal férfi felőli oldalára, teletölti a poharát. Ahogy leteszi az üveget, Juhan megfogja a kezét, maga felé húzza az asszonyt, és az ölébe ülteti. Mari nem tiltakozik, nevet, és két kézzel a fiatal ember hajába túr. Juhan átkarolja, és hosszan csóko-

lóznak. Közben Juhan keze elindul Mari derekáról, és az asszony szoknyája alá csúszik. Mari megmerevedik ültében, feláll.

Mari - Menj haza, Juhan!

Juhan feláll, zavarban van, nem tudja, mitévő legyen.

Juhan - Menjek el? De ... de én ...

Mari - Igen, most menj szépen haza!

Mari odalép a férfihoz, megcsókolja, és kivezeti, kitudszkolja az ajtón. Sötét.

6. kép

Mikor a fény fölmeleg, Kremer az asztalnál ül, előtte az elszámolás alapjául szolgáló tejkönyv. Prillup előveszi a pénzes dobozt, és lassan leszámolja az asztalra a havi tejpénzt.

Prillup - Az úr most csak úgy is megegyezhetne.

Kremer - Hogyan ... csak úgy?

Prillup - Nélküle.

Kremer - Ki akarod engedni a kezedből a tejjgazdaságot?

Prillup - Nem éppen, hogy is tehetném, de talán már elég volna... elég lehetne... nekem is van szívem.

Kremer föl pattan.

Kremer - Ide hallgass... azt nem tehetem... abba semmiképpen sem mehetek bele!

Prillup - Az úr találna magának mást.

Kremer - Nem, nem. Az nem megy. Ennek már így kell maradnia. Úgy játszik a szobámban, mint valami gyerek. Örömet szerez nekem. Mintha csak nekem teremtették volna. Még akkor is, mikor csúfolódik velem, és kinevet ... élvezet hallgatni.

Prillup - De én ...

Kremer - Én, én, mindig csak én! Mit akarsz? Hiszen a feleséged.

Prillup - A feleségem. Hiszen, ha a lányom volna. Akár két lányomat is odaadnám ...

Kremer - De jó ember ... jó ember ... Veszek még teheneket. Annyi lesz a tej, hogy győzd eladni. És mit kérek a tejért? Magad is tudod, hogy mit fizetnek mások. Figyelj ide! Fel kellene emelnem az árat. Egy egész kopejkával kellene emelnem, de én egyáltalán nem emelek. Ez az egész gazdaság áron alul van a kezekben, a lovat pedig a birtok takarmányából eteted. Én megyek tönkre. Aztán hányszor láthatom őt? Néha már nem is emlékszem rá. Ritkán látom, mint az üstököst. Gondold meg, ember! És ne alkudozz!

Kremer fölmarkolja a pénzt az asztról, és elmegy. Abban a pillanatban megnyílik a hálókamrába nyíló ajtó. Mari áll az ajtóban. Tonu ijedten néz rá, attól tart, hogy minden szót hallott.

Prillup - Mit keresel itt?
Mari - Megéri neked?
Prillup - Megéri? Micsoda?
Mari - Megéri a szerződés?

Tonu nem válaszol.

Mari - Megéri neked ez az egész?
Prillup - Nem. És ha nem? Vissza a zselléházba?
Mari - Én sem szeretném, de ha így kell lennie ...
Prillup - Mindent földadni ...
Mari - Ebből semmi jó nem lesz. Nagyon elegendem van.

Tonu hosszú csend után szólal meg, nem néz Marira.

Prillup - Próbáljuk meg még egyszer!

Sötét.

7. kép

Mikor a fény fölmege, Prillup holtan fekszik, mellette vaskos gyertya ég. A szobában Mari és Tuks Ants.

Ants - És hogy történt?
Mari - A vásárból a kis pej csak úgy magától hozta haza a kocsit, mert Tonu már halott volt. Először azt hittem, részeg, azért nem mozdul a bakon, de már kiszállt belőle a lélek.
Ants - Csak úgy megállt a szíve?
Mari - A sok pálinka, a hideg, meg hogy nem volt soha nyugta ... A kötelet is húzhatod, aztán egyszer elszakad.
Ants - Részvétem.
Mari - Köszönöm, de nincs sok idő gyászolni. A tej nem tud várni. Azért is hívtam. Tudom, hogy így tél időben, ha a föld nem ad munkát, vállalni szokott ezt-azt. Ha van ideje, elvállalhatná a piacozást. Csak amíg a végleges megoldást megtalálom.
Ants - Igaz is, időm van. Egy rúbelt számítok föl utanként, és maga ad enni az útra. Ha csak másként nem egyezünk ...
Mari - Hogyan másként?
Ants - Megbocsásson, ha a halott mellett ilyesmiről szólok, tudom, istentelen dolog, de ahogy a tej nem tud várni, úgy ez a dolog sem. Tudom, hogy sok kérője lesz ezek után, ilyen is, olyan is. Nem szeretném, hogy megelőzzenek... Hát igen... Szívesen fölcserélném a bérlő-házamat ezzel a tejjgazdasággal, ha a gazdasszony elfogadna, meg úgy érzem, meg úgy érzem, hogy özvegyasszony özvegyemberrel összeillik. Ami meg a

földesurat illeti, minden maradna a régiben.... Mit lehet ez ellen tenni?
A szerződés az szerződés.

Mari - Ezt nem vártam... hogy pont maga kér meg, aki mindennek elmondott a faluban: szégyentelennek, istentelennek...

Ants - Az ember sok mindent beszél. De nem igen hazudtam.

Mari - Ami igaz, az igaz. De aki már úgyis terhet cipel, hogyan tetézhethé a bűnét azzal, hogy még egy harmadik lelket is elkárhoztasson amiatt az átkozott tejbérlet miatt?!

Ants - Akkor hát nem?

Mari - Nem. Egyébként megegyeztünk: egy rubel minden útéért. Menjen, nézzen körül a színben!

Ants kimegy, az ajtóban szinte összeütközik az érkező Juhannal.

Juhan - Csak kérdezni jöttem: kell-e valamiben segítség? Ez az ember mit akart itt?

Mari - A tejpgazdaságot. No meg engem... a „szerződés meghagyásával”.

Juhan - És...?

Mari - Elküldtem.

Juhan - Igazad van. Kapsz jobbat is. Magam is elvinnék, de a tejbérletre nem vágyom, azt a szerződést is fel kellene bontani, valami távoli uradalomban kellene munkát vállalni, aztán a kovácsok asztalára ritkán jut a vajból. Így jobb, ha nem is kérlek meg.

Mari remegő szájjal, sötét tekintettel, sápadtan hallgatja, nézi Juhant, aztán egyszerre kirobban.

Mari - Gyáva vagy. Ott az ajtó, gyáva! Hallod? Ott az ajtó!

Sötét.

8. kép

Mikor a fény fölmege, már nincs a halott a színén, hanem Kremer áll Mari mellett.

Kremer - Nemcsak részvét-nyilvánításra jöttem, hanem mert sürgős beszédem van veled. Ugyanis most elutazom Sargverébe a nővéreimhez. A tél hátralévő részét ott húzom ki. Az a ház jobban kifűthető, mint az enyém, meg különben is ...

Mari - Jó utat.

Kremer - Csakhogy... Mi legyen most a tejpgazdasággal?

Mari - Miattam át lehet adni elsején. Mondja meg, kinek!

Kremer - Úgy. Hát nem vársz valakit Tonu helyére?

Mari tagadólag rázza a fejét.

Kremer - És egyébként mi a szándékod?

Mari - A városba megyek.

Kremer - A városba? A gyerekekkel, vagy egyedül?

- Mari - Annit magammal viszem, a fiú meg rokonokhoz megy. Tavasztól pásztorfiú lesz.
- Kremer - És te a másikkal hogy gondolod?
- Mari - Valahogy majd csak megleszünk. Birom a munkát, és a városban sok a nép. Mindig azon töprengek, mi minden történhetik azzal a sok emberrel.
- Kremer - És én ... hát én ...?
- Mari - Mi baja van az úrnak? A nővérei majd gondját viselik.
- Kremer - Ugyan már ... Tudod, mire gondolok. Én egészen másképp képzeltem el. Jó. A városba mész, de a gyereket a rokonoknál hagyod, és magadnak kezdesz élni. Egy kis csinos és csöndes lakásban. És mindent, amire szükséged van, azt megkapnád tőlem.
- Mari - Nem, én szabad akarok lenni.
- Kremer - Szabad? De miért? ... Hát te engem egy csöppet sem ...?

Mari a fejét rázza.

- Kremer - Prillup adósságát is elengedném...
- Mari - Én azt úgysem tudnám, de nem is akarom kiegyenlíteni.
- Kremer - Gondold meg ...! Arany életed lenne... és amit kapnál, abból jutna a gyerekeknek is.
- Mari - Meggondoltam. Inkább legyek városi veréb, mint kanári madár.

Sötét.